

Má etická výchova budoucnost i v českých školách?

Anna Krátká

1. Úvod

Úkolem každé společnosti je vychovat samostatného zralého jedince, který si je vědom vlastní identity a cítí odpovědnost za svá rozhodnutí a jednání. Přestože je v posledních letech věnována větší pozornost problematice mládeže v ČR (preventivní programy na základních a středních školách, začlenění témat environmentálního vzdělávání a výchovy do výuky na všech stupních škol), stále to ještě není dostačující a je nutné přiblížit náš přístup k mládeži ke strategii přístupu členských zemí Evropské unie. K tomu by mohl výrazně přispět projekt Etická výchova. K zařazení předmětu etická výchova v našich základních školách podniklo první kroky Etické fórum České republiky v čele s PhDr. Janem Šolcem, které získalo akreditaci pro přípravu učitelů tohoto vyučovacího předmětu. Etické fórum uzavřelo Dohodu o spolupráci s vedením Metodického centra v Bratislavě jako vlastníkem atestu na projekt Etické výchovy a obě instituce spolupracují v oblasti přípravy učitelů a jejich dalšího vzdělávání. Slovenská republika zavedla etickou výchovu jako nepovinný předmět ve školním roce 1991/92. (Echo, 2000, s. 2) V České republice je zavedení tohoto předmětu v kompetenci ředitele školy.

2. Charakteristika projektu

Základy projektu Etické výchovy vznikly v sedmdesátých letech 20. století, kdy sociální a vývojová psychologie došla k poznatku, že stejně důležitá jako vzdělání je pro člověka i výchova. Vznikl tak projekt s názvem Character Development a rovněž Child Development program, na který navázal profesor Nezávislé univerzity v Barceloně Robert Roche Olivar. Základem, ale zároveň cílem zmíněného projektu je tedy výchova k prosociálnosti. To znamená, že chování jedince je zaměřeno na pomoc nebo prospěch jiných osob, komunit nebo společenských cílů bez očekávání odměny, výhody či protislužby. Velmi pozitivní je skutečnost, že jedinec by měl sám dospět k žádoucímu chování a jednání. Toto se děje na základě sebereflexe a autoregulace.

2.1 Složky etické výchovy

Etická výchova by měla v širším smyslu přispět ke zdravým podmínkám v životě školy tak, aby její atmosféra přispívala nejen k rozvoji charakteru

žáků a studentů, ale také aby zlepšila ohleduplnost a spolupráci mezi učiteli a managementem školy. Dále by měla v užším smyslu usměrnit třídní společenství pomocí osobitých aktivit, které jsou součástí učebního plánu. Etickou výchovu tvoří čtyři složky, které se vzájemně podmiňují a tvoří jeden celek. Jsou to: výchovný program, výchovný styl, osobité metody a rozvoj prosociálnosti. (Olivar, 1992, s. 8)

2.1.1 Výchovný program

Výchovný program je strukturovaný, skládá se z deseti bodů, které na sebe navazují. Jeho úkolem je rozvíjet faktory, které podmiňují a podporují pozitivní vývoj osobnosti (metakognitivní strategie). Nejdůležitějším a rozhodujícím faktorem je prosociálnost, která tvoří první část výchovného programu. Druhou část tvoří aplikace prosociálnosti do běžného života žáka (vztah k přírodě, rodině, společnosti, ke svému povolání). V rámci prosociálnosti žák sám dospěje k žádoucímu postoji a chování. Je ale důležité podotknout, že pokud zůstane egoistický, výchovné snahy nemusí být úspěšné.

Body výchovného programu:

1. Komunikace	6. Empatie
2. Důstojnost lidské osoby a úcta k sobě	7. Asertivita
3. Pozitivní hodnocení druhých	8. Reálné a zobrazené vzory
4. Tvořivost a iniciativa	9. Pomoc, přátelství a spolupráce
5. Vzájemné vyjádření citů	10. Komplexní prosociálnost

1. *Komunikace*

Komunikace je velmi důležitá v životě každého jedince. Proto je tento bod zaměřen na vytvoření pravidel správné komunikace a její vědomé užívání. Cílem je, aby si žák osvojil základy všech komunikačních prostředků a dokázal je využívat v praktickém životě.

2. *Důstojnost lidské osoby a úcta k sobě*

Sebeúcta a zdravé sebevědomí je důležitým předpokladem pro správný rozvoj charakteru žáka. Sebepojetí se vytváří od raného dětství a velkou měrou k němu přispívá výchova v rodině. Právě v dnešní době je často u dětí a mládeže nedostatečné sebevědomí, které je přivádí k náhradním, mnohdy protiprávním aktivitám a k nežádoucímu chování. Cílem tohoto bodu je, aby žák byl tolerantní k chybám svým i k chybám ostatních jedinců.

3. *Pozitivní hodnocení druhých*

Každý člověk je charakterizován dobrými vlastnostmi, i když se to někdy jeví jinak. Člověk se stává takovým, za jakého ho považujeme. Je proto

dobré připisovat žákovi takové vlastnosti, které chceme rozvíjet. Cílem tohoto bodu je rozvíjet u žáků pozitivní hodnocení druhých v běžných i ztížených podmínkách.

4. *Tvořivost a iniciativa*

Nejvýznamnější prvky, které souvisí s tvořivostí žáků, jsou vnímavost a zvědavost, pozorovací schopnosti, představitost, koncentrace, porozumění, flexibilita, objevování souvislostí, originalita apod. Cílem aktivit této části je podnítit u žáků tvořivé myšlení a také jeho uplatnění v interpersonálních vztazích. Předpokládá se též jeho využití v řešení problémových situací.

5. *Vzájemné vyjádření citů*

Zkušenosti v komunikaci s rodiči, především vyjádření svých citů, jsou základem pro pozdější vyjádření empatie. Empatie se velmi úzce spjuje s prosociálností. Vychází se z toho, že vlastní, i „bolestné“ zkušenosti pomáhají k pochopení druhých. Cílem aktivit vztahujících se k tomuto bodu je, aby děti uměly rozpoznat, ale také usměrňovat své city ve vztahu k jiným.

6. *Empatie*

Vcítění se do pocitu druhého je opět velmi úzce spjato s prosociálností. Rozlišuje se empatie afektivní, což je emociální reakce na city druhého, a kognitivní, kdy vnímáme stavy druhého jedince pomocí představitosti. Cílem je naučit žáky pochopit druhého člověka a umět se vžít do situace svého protějšku.

7. *Asertivita*

K pochopení asertivity je nutné srovnání pasivního, agresivního a asertivního chování. Zajímavý je fakt, že i lidská agresivita, kterou chápeme spíš negativně, má prvky, jež mohou být pozitivní, a dokonce potřebné pro sociální interakci člověka. Asertivitu je nutné chápat jako prosazení oprávněného nároku, přičemž oprávněnost posuzuje jedinec, kterého se nárok týká. Cílem je, aby si žáci osvojili různé asertivní techniky, které mohou využít v různých situacích.

8. *Reálné a zobrazené vzory*

Vzory jsou důležité faktory, které působí na rozvoj člověka. Velkou roli zde hraje učení nápodobou, imitací a identifikací, kdy si jedinec osvojuje jistý druh chování. Vzory mohou být pozitivní, ale i negativní. Cílem této kapitoly je naučit žáky pozorovat vlivy pozitivních a negativních vzorů a naučit je zodpovědnosti při výběru vzoru.

9. *Pomoc, přátelství a spolupráce*

Nejvýznamnější faktor programu Etické výchovy je využívat prosociálnost v reálných situacích a praktickém životě. Cílem je seznámit žáky s možnostmi fyzické pomoci, spolucítění, darování se, ochotou rozdělit

se o něco, s činností charitativních a humanitárních organizací, naučit je spolupráci, přátelství a ohleduplnosti v mezilidských vztazích.

10. *Komplexní prosociálnost*

Komplexní a kolektivní prosociálnost je vyvrcholením programu Etické výchovy. Žáci se seznamují s problematikou různých mezilidských vztahů. Cílem je rozvinout u žáků sounáležitost se spolužáky, se společensky slabšími, handicapovanými, ale i mezi národy, rozličnými kulturami a příslušníky různých etnických skupin obyvatel.

Aplikační témata

Po dosažení prosociálnosti se žáci učí zaujímat postoj k různým tématům. Cílem je zevšeobecnění mravních zkušeností, ke kterým se dospělo během prvních deseti témat a jejich uvedením do praxe. Témata vybírá učitel s ohledem na požadavky společnosti, věk a zájmy žáků. Děti se učí zaujmout žádoucí postoje k rodině, společnosti, životnímu prostředí, ekonomickým hodnotám apod. Aplikační témata lze s úspěchem využít v přípravě k budoucímu povolání.

2.1.2 Výchovný styl

Výchovným stylem rodič nebo vychovatel ovlivňuje rozvoj žádoucího – prosociálního chování jedince. Způsob výuky hraje ve výchově významnou úlohu. Výsledek ovlivňuje několik faktorů, především pak citový vztah k jedinci a způsob usměrňování. Doporučuje se dodržovat určité zásady.

Výchovné zásady:

- Vytvořit ze třídy výchovné společenství.
Tento výchovný prostředek se považuje za prvořadý. Znamená to především podporu dobrých vztahů mezi dětmi, jejich vzájemnou spolupráci. Vytvořit takové podmínky, aby každý žák měl zážitek z úspěchu. Silnější žáky vést k sounáležitosti se slabšími jedinci a ocenit pomoc.
- Přijmout druhého takového, jaký je.
Přestože dítě neodpovídá představám rodiče nebo vychovatele, je nutné, aby ho přijali i s jeho chybami. Je nezbytné brát dítě jako hodnotu. Jedním z nejsilnějších výchovných prostředků je atribuce prosociálnosti každému dítěti a projevit mu sympatie, důvěru.
- Objasnit prvky prosociálnosti.
Každé dítě musí mít jasno v tom, které chování je prosociální. Musí v tom být upřímnost.
- Stanovit jasná pravidla hry
Vychovateli musí být hned od počátku jasné, která pravidla má dětem vštěpovat. Kromě toho je vhodné hned na začátku společenství vytvo-

řit pravidla, na kterých participují samotné děti a pak trvat na jejich důsledném dodržování.

- Induktivní disciplína.

Neexistuje jednotný názor, jak usměrnit žákovy nežádoucí chování. Dítěti je vždy nutné vysvětlit následky nesprávného chování. Toto přispívá k sebereflexi, starší dítě by mělo být schopno nést důsledky za své chování a jednání. Vychovatel se vyhýbá globálním soudům.

- Vybízet k prosociálnosti.

Vychovatel se snaží motivovat děti k prosociálnosti, ale musí dát pozor, aby nebyly přesyceny, musí se tak dít nenucenou formou.

- Odměny a tresty užívat přiměřeně.

Upřednostňujeme sociální odměny, kdy výsledkem je dobrý pocit dítěte a spokojenost se svým chováním a jednáním.

- Do výchovného procesu zapojit i rodiče.

Navázání dobrého vztahu a spolupráce s rodiči je ideální. Škola a rodina se tak stávají partnery, kteří se stejnou měrou podílejí na rozvoji dítěte. Doporučuje se vytvořit určité společné aktivity pro děti a rodiče. Potvrdí se známá pravda, že při společné práci dochází k porozumění.

Vytvořit radostnou atmosféru.

Bude-li převládat uvolněná, radostná atmosféra, dosáhneme toho, aby se děti rády účastnily dění.

2.1.3 Osobité metody

Tyto metody poskytují dětem zkušenost a umožňují jim vytvořit si vlastní pohled na jev. Děti se učí především vlastním prožíváním a zážitky, což pak ovlivňuje jejich postoje a chování. Učitel hraje spíše roli koordinátora nebo moderátora. Jeho úkolem je nabídnout zajímavou aktivitu a je na dětech, aby uvažovaly, diskutovaly a vytvořily si vlastní názor a úsudek. Učitel nehodnotí názory zúčastněných a zasahuje pouze v mezních situacích. Nejčastěji užívané metody jsou zážitková metoda, anketa, posilování žádoucího chování a učení ovládnutí se – disciplíně.

2.1.4 Rozvoj prosociálnosti

Prosociálnost musí prostupovat celým výchovným programem, ale i stylem a metodami výuky. Jinak by se mohlo stát, že vychováme samostatného, asertivního a tvořivého jedince, který je chladný a má sklony k egoismu a bezohlednosti.

3. Závěr

Ve svém příspěvku jsem se snažila seznámit pedagogickou veřejnost s projektem Etická výchova v takové podobě, jak je realizován ve slovenských školách. Při přípravě tohoto projektu poskytl osobní i metodickou pomoc

prof. Roche Olivar. V současné době výrazně pociťujeme nedostatečnou úroveň mravní výchovy i v českých školách. Jak píše Vacek, pro morální rozvoj dětí a mládeže může škola udělat mnohem více. (Vacek, 2002, s. 76) Výše zmíněný projekt odpovídá humanistické tradici naší výchovy a je v souladu s výchovně-vzdělávacím systémem našeho školství. Tak tedy na otázku, jestli má etická výchova budoucnost i v českých školách, si odpovíme každý sám.

Literatura

- VYVOZILOVÁ, Z., SMÉKALOVÁ, J., VAŇKOVÁ, A., a kol. Etická výchova – prostředek rozvoje prosociálnosti. *Echo* 2000, roč. 6, č. 1, s. 3–8.
- KUČEROVÁ, S. *Člověk, hodnoty, výchova*. 1. vyd. Prešov: ManaCon, 1996.
- LANGMEIER, J., LANGMEIER, M., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: H & H, 1998.
- LENC, L., KRIŽOVÁ, O. *Etická výchova*. Metodický materiál 1. Praha: Luxpres, 2000. ISBN 80-7130-091-8.
- MAREŠ, J. *Styly učení žáků a studentů*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-246-7.
- MOTYČKA, P., VANĚK, P., VANĚK, D., a kol. *Psychologická čítanka*. Olomouc: Vzdělávací nadace Jana Husa, 2002.
- OLIVAR, R. *Etická výchova*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1992. ISBN 80-7158-001-7.
- VACEK, P. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. ISBN 80-7041-101-5.

KRÁTKÁ, A. Má etická výchova budoucnost i v českých školách? *Pedagogická orientace* 2004, č. 2, s. 39–44. ISSN 1211-4669.

Adresa autorky: Mgr. Anna Krátká, SZŠ a VZŠ, Přitluky 372, 760 01 Zlín, anna.kratka@szsvszlin.cz